

Äldre europeers sociala nätverk

Jenny Olofsson och Gunnar Malmberg

En fråga som hamnat i debattens fokus berör äldres sociala nätverk och hur familjebaserat stöd och omsorg fungerar i olika länder. Måste familj och informella nätverk ta större ansvar när de äldre blir fler och försörjningsbördan i Europa blir allt tyngre? Eller är dagens sociala nätverk för gleasa och för geografiskt spridda för att fungera som stöd till de äldre? Har kanske nätverk av vänner och släktingar tappat en del av sin roll när offentliga institutioner tagit över ansvar för de äldres försörjning och omsorg? Fungerar de sociala nätverken möjligen bättre för de äldre i samhällen där familjen ännu har huvudansvaret?

Inledning

Befolkningens åldrande påverkar idag hela Europa och sätter press på systemen för vård, omsorg och pension. Men möjligheterna att möta de demografiska utmaningarna skiljer sig mellan länder med olika befolkningsmönster, välfärdsmodeller och sociala strukturer. En fråga som hamnat i fokus rör äldres sociala nätverk och förutsättningarna för familjebaserat stöd och omsorg i skilda delar av Europa.

Idag tar familj och anhöriga stort ansvar för omsorg och stöd till de äldre, i hela Europa. Samtidigt är många äldre friska och välmående högt upp i åldrarna och bidrar med hjälp till sina anhöriga. Men förutsättningar för ett familjebaserat stöd mellan generationer skiljer sig mellan länder där familjen haft en stor roll för omsorg och länder där den offentliga omsorgen varit viktigast. Dessutom förändrar demografiska och sociala processer de europeiska familjernas sammansättning och betydelse. Den traditionella familjen är för många äldre europeer inte längre det viktigaste sociala nätverket.

Om de anhöriga måste ta större ansvar i framtiden, vilka är då förutsättningarna i olika länder? Hur viktiga och tillgängliga är de sociala nätverken av släkt och vänner? Vilken roll har de för stöd och omsorg? Hur väl fungerar idag de sociala nätverken för äldre i olika europeiska länder och i olika välfärdsystem?

Vi har studerat äldre europeers sociala nätverk med utgångspunkt i intervju-

undersökningen SHARE (fjärde vågen)¹ som genomfördes 2011.² Studien omfattar personer över 50 års ålder: Många som ännu är yrkesaktiva, andra som lämnat yrkeslivet men kanske ännu lever ett aktivt liv, men även äldre-äldre som ofta har ett stort behov av omsorg och stöd. Vi har jämfört situationen för de olika åldersgrupperna och för män och kvinnor. Eftersom studien bygger på personliga intervjuer som genomförts på samma sätt i 16 europeiska länder³ har det varit möjligt att jämföra äldres subjektiva sociala nätverk i olika delar av Europa och i länder med skilda välfärdsmodeller.

I studien ingår sydeuropeiska länder där familjen traditionellt haft en stor betydelse för omsorgen om de äldre. Den omfattar också flera östeuropeiska länder som lämnat en socialistisk modell och där ansvaret i hög utsträckning också hamnat hos familjen. I de västeuropeiska (eller centraleuropeiska) länderna som ingår i studien finns ett stort inslag av individuellt ansvar för de äldres omsorg, medan de nordiska länderna som ingår i studien karakteriseras av ett offentligt ansvarstagande.

I våra jämförande analyser har vi utgått från följande frågeställningar:

- Hur stora är de äldres subjektiva nätverk av nära förtrogna?
- Vilka ingår i de äldres nätverk?
- Hur nära bor personerna i nätverket?
- Hur ofta har man kontakt?
- Hur mycket stöd får och ger de äldre?
- Hur nöjda är de äldre med sina sociala nätverk?

Familjens och nätverkens roll

Familjens minskade roll brukar ofta beskrivas som ett av de viktigaste inslagen i samhällets modernisering.⁴ Medan det gamla bondesamhället i många avseenden byggde på flergenerationsfamiljen, ledde industrialisering och urbanisering till ökad individualisering samtidigt som kärnfamiljen kom att spela en viktigare roll. Vuxna barn, äldre föräldrar och mor- och farföräldrar kom att leva längre ifrån varandra och blev socialt och ekonomiskt mer oberoende av varandra. Särskilt tydligt blev detta mönster i de nordiska länderna där

1 Börsch-Supan 2013

2 Forskningen är finansierad av Riksbankens jubileumsfond, projektet "Familjenätverkens betydelse för livsstil och hälsa" dnr. P11-1058:1.

3 I undersökningen ingår 16 länder, två nordiska (Sverige och Danmark), tre sydeuropeiska (Italien, Spanien och Portugal), fem östeuropeiska (Tjeckien, Polen, Estland, Ungern och Slovenien), samt sex väst- och centraleuropeiska länder (Tyskland, Nederländerna, Belgien, Frankrike, Schweiz och Österrike).

4 Aboderin 2004

offentliga institutioner fick huvudansvaret för äldres omsorg och försörjning. Den yngre generationen fick på så sätt en frihet att flytta bort från föräldrar och släkt och forma liv och vardag på egen hand. På samma sätt blev de äldre mindre beroende av söner, döttrar och barnbarn. I andra delar av Europa har denna förändring varit mindre påtaglig och vuxna barn har både juridiskt och faktiskt haft ett större ansvar för omsorgen om äldre släktingar.⁵

Många forskare menar att familjens betydelse i det moderna samhället underskattats.⁶ Familjerelationerna har visserligen förändrats, men förblivit viktiga även i länder med en stark offentligt finansierad omsorg om de äldre. En del forskare menar att familj och andra närstående kan få en mer positiv roll när samhället tar ansvar för den basala omsorgen och kontakterna mellan generationer bygger på frivillighet.⁷ Andra framhåller betydelsen av sociala kontakter utanför familjen och att många idag lever i andra konstellationer än kärnfamiljens, där flergenerationsfamiljen kan se ut på många olika sätt.⁸

Ett återkommande argument är att familjebanden blir svagare i den starka välfärdsstaten och att ensamheten är större i länder där familjeomsorgen förlorat sin centrala roll. I Italien, Spanien och Portugal, där familjens ansvar för de äldres omsorg varit en grundpelare, har närheten till den yngre generationen kanske lett till mindre ensamhet bland de äldre. Samtidigt har den familjebaserade omsorgen skapat ofrihet, framförallt för kvinnor som traditionellt tagit ett stort ansvar för omsorgen om åldrande män eller gamla föräldrar. Men Sydeuropa, har under de senaste decennierna genomgått stora förändringar och familjens och kvinnors ställning i samhället förändras. Frågan är därför hur väl den traditionella bilden av välfärdsmodeller och äldres sociala nätverk stämmer överens med situationen i olika delar av Europa.

Det sociala nätverket

Debatten om de sociala nätverkens roll för omsorg och stöd har framförallt handlat om familjen. Men äldres sociala nätverk sträcker sig utanför familjekretsen. Gamla arbetskamrater, vänner eller grannar kan många gånger vara väl så betydelsefulla kontakter. Därför handlar frågorna i SHARE om hushåll och familj, men också om andra personer i det sociala nätverket. Undersökningen försöker bland annat identifiera viktiga personer som, oavsett relation, ingår i

---

5 Haberkern & Szydlik 2010

6 Se t.ex. Rogerson et al. 1997; Bengtson 2001; Michelin & Mulder 2007; Aboderin 2004

7 Crowding out, crowding in Reil-Held 2006; Motel-Klingebiel et al. 2005

8 Bengtson 2001

de äldres sociala nätverk. Utgångspunkten är en fråga som framgångsrikt testats i tidigare undersökningar där den intervjuade får nämna de personer (högst sju) som man har diskuterat viktiga frågor med under de senaste tolv månaderna.⁹ Syftet är att få kunskap om vilka personer som verkligen är viktiga för de intervjuade och på så sätt att få en bild av det subjektiva sociala nätverket.

Resultaten visar på ganska små sociala nätverk av nära förtrogna bland de äldre i Europa. Drygt hälften av de intervjuade europeerna över 50 års ålder nämnde endast två eller färre personer som de hade talat med om viktiga saker med under de senaste tolv månaderna. Ungefär 20 % uppgav mer än fyra personer som de talat med om viktiga saker, medan 6 % svarade att de inte har en enda person som de talat med om viktiga saker.

Om vi med socialt nätverk syftar på de personer som man är nära förtrogen med, har många äldre europeer uppenbarligen ett litet och ganska sårbart socialt nätverk. Men ganska få saknar helt någon att tala med om viktiga saker. Utöver detta nätverk av nära förtrogna har förstås många också en vidare krets av viktiga personer.

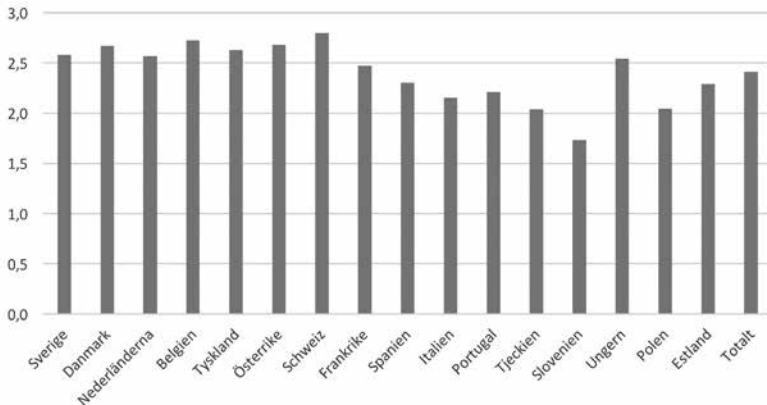
Inte oväntat visar resultaten på relativt stora skillnader mellan olika åldersgrupper. Med stigande ålder förändras det sociala nätverket då många viktiga personer försvinner. Föräldrar dör, syskon och vänner i samma generation insjuknar och går bort. Barnen kanske flyttar längre bort, och för dem som flyttar sent i livet kan band till grannar och vänner brytas. Med stigande ålder och hälsoproblem blir det också svårare att upprätthålla kontakter med dem som finns kvar. Bland personer över 75 års ålder är det dubbelt så vanligt att inte ha någon i sitt nära subjektiva sociala nätverk jämfört med personer mellan 50 och 64. De yngre (under 64 år) har i genomsnitt 2,6 personer i sitt nätverk av nära förtrogna, de äldre (över 75 år) 2,1 i genomsnitt.

Även könsskillnaderna är påtagliga. Kvinnor i Europa har ett betydligt större nätverk av nära förtrogna än män. Svenska kvinnor har ett vidare nätverk än genomsnittet i Europa, medan svenska män hamnar ungefär på samma nivå som män i övriga Europa. Här är alltså könsskillnaderna större i Sverige än i Europa som helhet. I takt med att männens livslängd ökar – snabbare än kvinnornas – kan gruppen ensamstående äldre män bli en växande utsatt grupp i Sverige och Europa.

De största subjektiva nätverken finner vi i några av de västeuropeiska länderna (se figur 1). De minsta nätverken finns i några länder i Öst- och Sydeuropa, där den familjebaserade modellen dominerar idag och där många

---

⁹ Denna metod har tidigare använts i andra europeiska surveyundersökningar, se Litwin et al. 2013; Cornwell et al. 2009.

Figur 1. Den genomsnittliga storleken på det subjektiva sociala nätverket (de som man talat om viktiga saker med under de senaste tolv månaderna)

Källa: SHARE väg 4

äldre bor hemma hos sin yngre släktingar. Skillnaderna i nätverkens storlek mellan länder är relativt små. Men skillnaderna mellan extremerna är betydande (Schweiz 2,8 och Slovenien 1,7 personer i genomsnitt i nätverket av nära förtrogna). Kanske kan dessa skillnader bero på att äldre i ett land som Slovenien blir bundna till familjen och i mindre utsträckning kommer i kontakt med personer utanför familjekretsen.

Resultaten visar att det subjektiva sociala nätverket av nära förtrogna personer oftast omfattar familjemedlemmar; drygt hälften för dem under 65 år, cirka två tredjedelar för dem som är äldre. Men intervjuaren visar även att de som ingår i hushållet inte alltid är de man har talat med om viktiga saker. Till exempel exkluderas en del äkta makar från nätverket av nära förtrogna. Istället är också vänner, grannar och arbetskamrater viktiga för många, inte minst bland de yngre äldre som har större möjligheter att delta i aktiviteter utanför hemmet. Många är kvar i arbetslivet och har i stor utsträckning sina vänner kvar i livet.

Vi finner också skillnader mellan länder med olika sociala strukturer och välfärdsmodeller. I Syd- och Östeuropa utgör familjemedlemmar inte oväntat den största delen av de sociala nätverken; där svarar cirka 60 % att familjen utgör hela det sociala nätverket. I de nordiska och västeuropeiska länderna har mer än hälften av de intervjuade andra än familjemedlemmar i sitt subjektiva nätverk av nära förtrogna.

Samma mönster visar sig när vi beräknar sannolikheten¹⁰ att ha en familje-

¹⁰ Sannolikheterna estimerade med kontroll för ålder och kön.

medlem i det sociala nätverket. Störst är sannolikheten i några länder i Öst- och Sydeuropa (Ungern, Polen och Italien). Medan sannolikheten att ha en vän i sitt sociala nätverk är störst i länderna i Nord- och Västeuropa. Skillnaderna mellan länder följer här det traditionella mönstret av familjeorienterade sociala relationer i Syd- och Östeuropa och en vidare orientering mot personer utanför familjen i Nord- och Västeuropa.

Geografisk närhet

Debatten om befolkningens åldrande handlar främst om växande försörjningsbörda och om de offentliga institutionernas svårigheter att finansiera pensioner, omsorg och vård. Men de demografiska processerna verkar också på familjenivå, i vänkretsen, på arbetsplatser och i grannskapet. När födelsetalen sjunker, människor lever längre och många flyttar över region- och nationsgränser förändras familjestruktur och sociala nätverk. Antalet vuxna barn, barnbarn och syskonbarn blir färre,¹¹ och många äldre har sina anhöriga i andra landsändar eller länder.

Möjligheterna till stöd och kontakter påverkas förstås av familjernas storlek ålderssammansättning. Men också den geografiska närheten till släkt och andra personer i det sociala nätverket är betydelsefull. Även i dagens informations-samhälle är de fysiska avstånden viktiga.

De sociala nätverkens geografi är också avgörande för beslut om att flytta eller att stanna kvar.¹² Äldres behov av omsorg kan bli ett hinder för den yngre generationens flyttningar, särskilt i länder med en familjebaserad omsorgsmodell. Äldre kan tvingas bryta upp när de yngre ska flytta.¹³ En vanlig föreställning är att släktingar, t.ex. vuxna barn och gamla föräldrar, i dagens rörliga samhälle hamnar längre från varandra än man gjorde förr. Men tidigare forskning från till exempel Sverige visar att avstånden under de senaste decennierna minskat, eftersom allt fler människor bor i tätbefolkade miljöer och flyttar inom samma urbana region.¹⁴

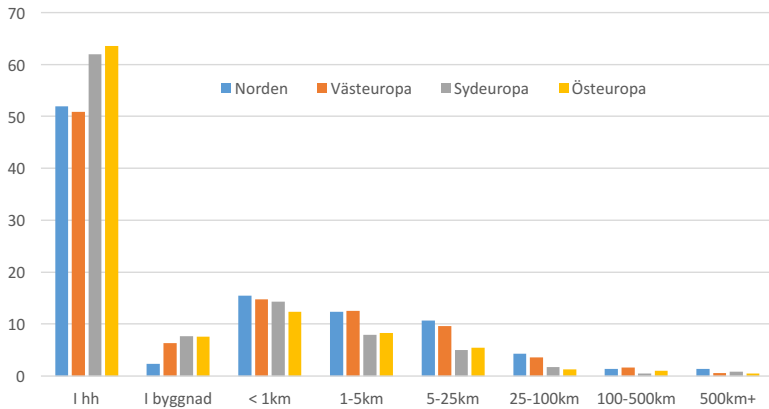
---

¹¹ Antalet 55-åringar med barnbarn halverades i Sverige under perioden 1990-2005 (Lundholm & Malmberg 2010)

¹² Pettersson & Malmberg 2009; Mulder & van der Meer 2009 m.fl.

¹³ Bardone 2009

¹⁴ Malmberg & Pettersson 2007

Figur 2. Geografiskt avstånd till den närmaste personen i det subjektiva sociala nätverket (procent)

Källa: SHARE våg 4

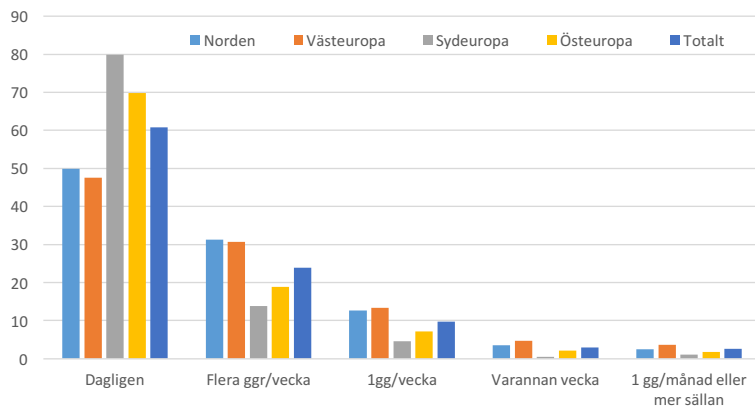
I vår jämförelse är de äldres avstånd till det sociala nätverket större i Sverige än i de andra europeiska länderna.¹⁵ I Sverige var det dubbelt så vanligt som i Syd- och Östeuropa att man inte hade någon från det nära sociala nätverket inom 1 kilometers radie. Delvis kan de längre avstånden i Sverige bero på den glesare befolkningsstrukturen. Men även i den tätbefolkade delen av Skandinavien – i Danmark – är avstånden till de äldres sociala nätverk större än genomsnittet i Europa. Valfärdsmodellerna tycks påverka avstånden mellan generationer och storleken på nätverken. I länder med familjeorienterat välfärdssystem har de äldre ett mindre men geografiskt närmare socialt nätverk.

Kontakt

Närhet är idag inte en förutsättning för kontakt, men inte heller en garanti för samvaro. Många yngre är bundna av arbete och andra aktiviteter och har kanske inte tid eller lust att umgås med eller ta hand om de äldre, även om de finns runt hörnet. Men många av de intervjuade äldre europeerna har inte oväntat sina viktigaste sociala kontakter inom hushållet eller bland familjemedlemmar. Över hälften av respondenterna har daglig kontakt med familjemedlemmar i det sociala nätverket (se figur 3). Den tätaste kontakten med familjemedlemmar finner vi i Sydeuropa (80 %) och Östeuropa (70 %), medan motsvarande siffror i Nord- och Västeuropa endast är cirka 50 %. På det stora hela så har syd- och östeuropeerna mer frekventa kontakter med sina sociala nätverksmedlemmar än äldre från Nord- och Västeuropa, trots att

¹⁵ Se även Hank 2007

nätverken är mindre. En viktig förklaring är förstås att de äldre många gånger är en del av hushållet i dessa länder och att omsorgen och stödet är anmodat både av normer och lagar. I de nordiska länderna där omsorgen är baserad på offentliga institutioner är äldres kontakter med personer i det sociala nätverket

Figur 3. Genomsnittlig kontakt med familjemedlemmar i det sociala nätverket (procent)
Källa: SHARE våg 4

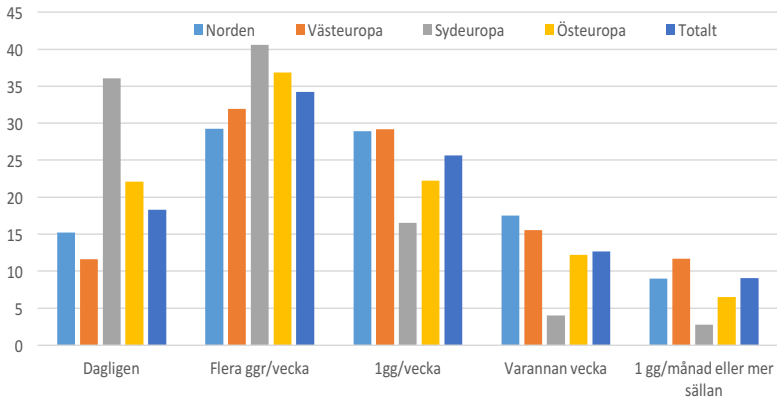
mindre vanliga än i andra delar av Europa.

Men nätverken tar inte slut vid familjen. Också vänner och arbetskamrater är viktiga för de äldre europeernas sociala kontakter, inte minst för dem som bor ensamma. Även bland dem som inte har sina mest förtrogna inom hushållet är kontakterna med det sociala nätverket vanliga. Ungefär en femtedel hade daglig kontakt, och närmare 80 % minst en gång i veckan (se figur 4).

I denna grupp finner vi inga skillnader mellan dem som förvärvsarbetar och dem som står utanför arbetsmarknaden. Kontakter med de viktiga personerna i nätverket är lika vanliga i bägge grupperna. Avsaknaden av familjenätverk och arbetskamrater kompenseras på annat sätt, och man har istället relativt frekventa kontakter med andra personer i sitt sociala nätverk.

Resultaten bekräftar därmed en bild som framkommit i tidigare studier; att de yngre äldre oftare är socialt aktiva och på många sätt en viktig resurs för samhället. Kontakterna avtar med stigande ålder, och resultaten visar också att det finns många bland de äldre äldre som sällan har kontakter med personer i sitt sociala nätverk. Ensamheten bland de äldre är ett av de åldrande samhällets största problem. Inte minst i Skandinavien.

Figur 4. Genomsnittlig kontakt med vänner i det sociala nätverket (procent)

Källa: SHARE våg 4

Stöd

En viktig fråga i debatten om befolkningens åldrande rör de äldres tillgång till omsorg och vardaglig hjälp, men också möjligheterna till ekonomiskt stöd från samhället och familjen. I debatten beskrivs de äldre oftast som en börda. Men vi vet att många äldre, särskilt i gruppen yngre äldre, är viktiga för hjälp till såväl yngre (t.ex. barn och barnbarn) som äldre (t.ex. gamla föräldrar). Även högt upp i åldrarna ger äldre viktigt socialt och ekonomiska stöd till andra. Tidigare studier har bl.a. visat på ett positivt nettoflöde av resurser och omsorg från den äldre till den yngre generationen.¹⁶

Intervjusvaren bekräftar bilden av de äldre europeéerna som såväl givare som mottagare av olika typer av stöd. De medverkande tillfrågades om den praktiska och ekonomiska hjälp (under de senaste tolv månaderna) som de har gett till eller fått av människor som de känner och som ingår i deras sociala nätverk.¹⁷ Bland de yngre äldre (50-64 år) uppgav 32 % att de gett hjälp i form av personlig assistans och praktisk hjälp till personer utanför hushållet, medan siffran för de äldre äldre (75 år och äldre) var 12 %.

Vi fann inga könsskillnader när det gäller att ge hjälp till personer utanför hushållet. Men som tidigare forskning visar¹⁸ är det fler kvinnor än män som ger personlig assistans till någon person inom hushållet (11 % jämfört med 5 %). Oftast handlar det om hustrur som ger assistans till sina makar. Störst könsskillnad hittade vi i Sydeuropa där dubbelt så många kvinnor som män

¹⁶ Fritzell & Lennartsson 2005

¹⁷ Frågor om praktisk och ekonomisk hjälp har enbart besvarats av de respondenter som är familjerespondent eller finansiell respondent.

¹⁸ Schmid et al. 2012

ger personlig assistans till någon inom hushållet. Betydelsen av familjebaserade omsorgen i Syd- och Östeuropa visar sig i intervjuvaren. Här är det vanligare att den personliga hjälpen kommer från någon inom hushållet, medan hjälp från personer utanför hushållet är vanligare i Nord- och Västeuropa. Behovet av personlig assistans och praktisk hjälp ökar förstås med ålder; ett mönster som förväntat återfinns i alla länder.

När det gäller ekonomiskt stöd¹⁹ inom det sociala nätverket är det mindre än 10 % som har erhållit ekonomisk hjälp eller gåvor från personer utanför hushållet. Andelen som gett ekonomisk hjälp är ungefär den samma. Det är framförallt de yngre äldre (50-64år) som har mottagit någon form av ekonomisk hjälp eller gåva, och de äldre äldre (65 år och uppåt) som har gett sådan ekonomisk hjälp eller gåva.

En viktig roll för många friska och pigga äldre är att ta hand om barnbarn. Av de äldre europeer som intervjuats hade 44 % under den senaste tolv månaderna tagit hand om sina barnbarn regelbundet eller sporadiskt. De yngre äldre dominerar, och män var lika aktiva som kvinnor. Vanligast var barnbarnsomsorgen i Danmark och Sverige.

Sammanfattningsvis visar resultaten att både omsorg och ekonomiskt stöd i stor utsträckning går i bägge riktningar. ”De äldre”, när de definieras från 50 år och uppåt, framstår som en grupp som inte främst är en börda. De är istället en viktig resurs i det åldrande samhället.

Nöjda?

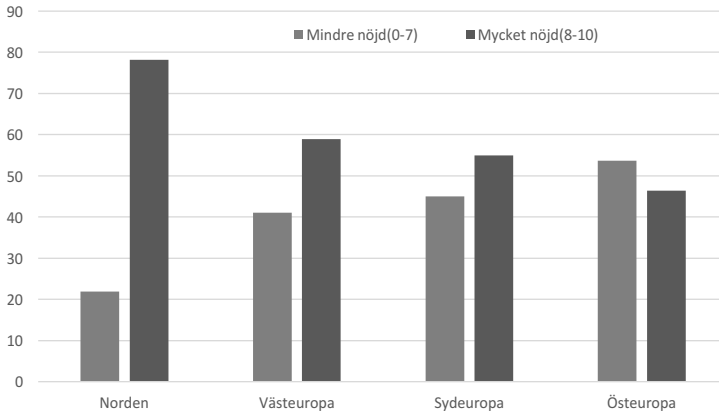
Men i vilka länder är då de äldre europeerna mest nöjd med sitt nätverk? Kanske skulle vi förvänta oss att de äldre i Syd- och Östeuropa med sina täta nätverk, eller de äldre i Västeuropa med sina stora nätverk skulle var mest nöjda. Resultaten visar dock något helt annat. Enligt intervjuvaren i SHARE är det i de skandinaviska länderna Sverige och Danmark som man är mest nöjd med sina sociala nätverk (se figur 5).

För att få en bild av vad som formar nöjdheten har vi analyserat hur nöjdhet med det sociala nätverket är statistiskt associerat med kön, utbildning, familjemedlemmar i nätverket, ekonomi, hälsa, boende i stad respektive landsbygd, allmän nöjdhet med livet och med att bo i europeiska länder med olika välfärdsmodeller (Syd-, Öst-, Väst- och Nordeuropa).

På europeisk nivå visar resultaten att män, högutbildade samt personer

---

¹⁹ Av de som har mottagit någon ekonomisk hjälp så har hälften mottagit denna hjälp av personer inom det subjektiva sociala nätverket. Något fler, 56 %, har gett ekonomisk hjälp till personer i det subjektiva sociala nätverket utanför hushållet.

Figur 5. Andel av respondenterna som är mycket nöjda med sitt sociala nätverk (procent)

Källa: SHARE våg 4

med ett litet socialt nätverk är mindre nöjda med sina nätverk. Bilden av de äldre männen som mer ensamma bekräftas ännu en gång. Att högt utbildade är mindre nöjda kan bero på att de oftare flyttar och hamnar längre från de nätverk de byggt upp i eller utanför familjen.²⁰ Tidigare studie visar också att grupper med lägre socio-ekonomisk position kompenserar brist på andra resurser med tätare sammanhållning i sociala nätverk.²¹

Trots att de äldre äldre har betydligt mindre nätverk, är hög ålder inte associerat med ett större missnöje. Möjligen kan detta bero på att de äldre äldre tillhör en generation som oftare uttrycker en förnöjsamhet över livssituationen.

På individnivå är sannolikheten större att vara nöjd bland dem som har en större andel av familjemedlemmar i sitt subjektiva sociala nätverk. Analyserna visar vidare på ett svagt samband mellan ohälsa (självskattad) och ett missnöje med det sociala nätverket.

Jämförelsen mellan länder visar att de som bor i Västeuropa är väsentligt mindre nöjda med sitt sociala nätverk än de som bor i andra länder. Men också att de som bor i Öst- och Sydeuropa är mindre nöjda än dem som bor i Skandinavien. Denna skillnad består alltså även efter det att vi kontrollerat för en rad andra faktorer.

En förklaring kan vara att nordeuropeerna helt enkelt är mer nöjda med livet i stort generellt och därför också med sitt sociala nätverk, eller att de av något annat skäl tenderar att uttrycka större nöjdhet med livets olika sidor.

20 Michielin & Mulder 2007

21 Silverstein 1995; Rogerson et al. 1997

I intervjuvaren finner vi också att de intervjuade i de nordiska länderna är signifikant mer nöjda med sitt liv i allmänhet. Vi finner vidare att allmän nöjdhet med livet, inte oväntat, är associerat med att vara nöjd med sitt sociala nätverk. Men även när vi kontrollerar för att nordbor är mer nöjda med livet i stort så visar våra analyser att de dessutom är mer nöjda med sitt sociala nätverk, jämfört med de intervjuade i andra delar av Europa.

Slutdiskussion

Trots decennier av ekonomisk och politisk integration skiljer sig europeiska länder och regioner åt när det gäller välfärdsmodeller och sociala strukturer. Detta kan ha stor betydelse för hur olika länder och regioner kan möta de utmaningar som följer när befolkningen över hela Europa åldras. För de äldre är dagens och framtidens äldreomsorg en avgörande fråga. Särskilt när resurserna till en offentligt finansierad äldreomsorg tryter blir frågan om de familjebaserade och andra sociala nätverk viktig, och skillnaderna i de sociala nätverkens storlek, sammansättning och funktion spelar en stor roll.

Tidigare studier visar att nöjdhet med sociala nätverk har betydelse för allmänt välbefinnande, för hälsoutfall och för subjektivt skattad hälsa.²² Hur nöjda de äldre är med sitt sociala nätverk har därför haft stor betydelse för livssituationen i stort. Dessutom kan brist på ekonomiska resurser delvis kompenseras genom olika typer av stöd från starka och välfungerande sociala nätverk. En vanligt antagande i debatten har varit att samhällets ekonomiska utveckling åtföljs av individualisering och erosion av ömsesidiga sociala relationer. Det har också antagits att en mer utvecklad offentligt finansierad välfärdsmodell försvagar de ömsesidiga sociala relationerna. Vissa forskare har istället betonat att familjen och andra sociala nätverk har behållit sin starka roll för socialt och ekonomiskt stöd, även i länder med starka offentligt finansierade välfärdsinstitutioner. Ett argument är att familjen och andra delar av det sociala nätverket får en mer positiv roll när samhällsinstitutioner står för det mer basala stödet.

Den europeiska intervjuundersökningen SHARE ger en unik möjlighet att analysera och jämföra äldres sociala nätverk – utbredning, sammansättning och funktion – i olika europeiska länder. Vi har här visat på skillnader och likhet mellan länder i Europa med olika välfärdsmodeller och sociala strukturer.

Syftet har att inte bara varit att analysera det formella familje- och hushållsnätverket, utan att också försöka fånga de äldre europeernas subjektiva sociala nätverk av nära förtrogna personer. Resultaten visar att en stor grupp av äldre

---

22 Börsch-Supan et al. 2013; Pinquart & Sörenson 2000

européer har ett relativt begränsat nätverk av personer som man anförtror sig åt. Det gäller särskilt bland de äldre äldre, och i länderna i Öst- och Sydeuropa där familjebaserade omsorgsmodellen dominerar. Här utgör familjen en stor del av det sociala nätverket.

På många punkter bekräftar resultaten den traditionella bilden av familjens roll i Syd- och Östeuropa. Här är de äldres sociala nätverk mer tydligt orienterade mot familjen. Kontakten med personer i nätverket är tätare, man bor närmare personerna i nätverket, man får ett mer omfattande socialt och ekonomiskt stöd från personer i det sociala nätverket och framförallt från andra hushålls- och familjemedlemmar. Men det sociala nätverket är mindre än i de övriga europeiska länderna. Beroendet av familjen är större.

Resultaten visar att de största och mest mångsidiga nätverken finns i Västeuropa. Även i de skandinaviska länderna är nätverken förhållandevis stora. De rymmer i högre grad personer utanför familj och hushåll och ger en mångsidighet i de sociala relationerna

I länder med familjebaserad välfärdsmodell finner vi också de geografiskt och kontaktmässigt tätaste nätverken, medan nätverken med de största geografiska avstånden, minsta familjeinslaget och de glesaste kontakterna finns i de skandinaviska länderna (Sverige och Danmark). Resultaten indikerar att ensamheten är utbredd inte minst i Skandinavien, och att de äldre äldre och i viss mån männen hör till de utsatta grupperna.

Trots detta bekräftar resultaten inte den mer idylliska bilden av den familjebaserade modellen med sina täta kontakter. Istället är det i de skandinaviska länderna som de äldre i störst omfattning uppger att de är nöjda med sina nätverk. Här är nätverken mer orienterade mot andra personer än familjen. Här är kontakterna inte lika täta och de geografiska avstånden mellan personer i nätverken mindre. Kanske ger detta en frihet och frivillighet i relationer mellan generationerna som kan förklara att de äldre i de skandinaviska länderna, trots glesare kontakter, är mer nöjda med sina sociala nätverk än i andra delar av Europa.

Referenser

- Aboderin, I. (2004) Modernisation and ageing theory revisited: current explanations of recent developing world and historical Western shifts in material family support for older people. *Ageing & Society*, 24: 29-50.
- Bordone, V. (2009) Contact and Proximity of Older People to their Adult Children: A Comparison between Italy and Sweden. *Population, Space and Place*, 15: 359-380.
- Bengtson, V. L. (2001) Beyond the Nuclear Family: the Increasing Importance of Multigenerational Bonds. *Journal of Marriage and Family*, 63(1): 1-16.
- Börsch-Supan, A. (2013) *Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) Wave 4*. Release version: 1.1.1. SHARE-ERIC. Data set. DOI: 10.6103/SHARE.w4.111
- Börsch-Supan A., Brandt, M., Hunkler C., et al. (2013) Data Resource Profile: The Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE). *International Journal of Epidemiology*, 42: 992-1001.
- Cornwell, B., Schumm, P., Laumann, E. O. & Graber, J. (2009) Social Networks in the NSHAP Study: Rationale, Measurement, and preliminary Findings. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, 64B(S1): 47-55.
- Fritzell, J. & Lennartsson, C. (2005) Financial transfers between generations in Sweden. *Ageing and Society*, 25(06): 397 - 414.
- Haberkern, K. och Szydlik, M. (2010) State care provision, societal opinion and children's care of older parents in 11 European countries. *Ageing and Society*, 30(2): 299-323.
- Hank, K. (2007) Proximity and Contacts Between Older Parents and Their Children: A European Comparison. *Journal of Marriage and Family*, 69(1): 157-173.
- Litwin, H., Stoeckel, K., Roll, A. & Kotte, M. (2013) Social Network Measurement in SHARE Wave Four. I Malter, F. & Börsch-Supan, A.(red.) *SHARE Wave 4: Innovations and Methodology*. Munich: MEA, Max Planck Institute for Social Law and Social Policy.
- Lundholm, E. & Malmberg, G. (2010) Between elderly parents and grandchildren: geographical proximity and trends in four generation families. *Journal of Population Ageing*, 2(3-4):121-137.
- Malmberg, G. & Pettersson, A. (2007) Distance to Elderly Parents - Analyses of Swedish Register Data. *Demographic Research*, 17(23): 679-704.
- Michelin, F. & Mulder, C. H. (2007) Geographical distances between adult children and their parents in the Netherlands. *Demographic Research*,

17(22): 655-678.

- Motel-Klingbiel, A., Tesch-Roemer, C. & von Kondratowitz, H-J. (2005) Welfare states do not crowd out the family: evidence for mixed responsibility from comparative analyses. *Ageing and Society*, 25: 863-882.
- Mulder, C. H. & van der Meer, M. J. (2009) Geographical distances and support from family members. *Population, Space and Place*, 15: 381-399.
- Petterson, A. & Malmberg, G. (2009) Adult Children and Elderly Parents as Mobility Attractions in Sweden. *Population, Space and Place*, 15: 343-357
- Pinquart, M. & Sörenson, S. (2000) Influences of Socioeconomic Status, Social Network, and Competence on Subjective Well-Being in Later Life: A Meta-Analysis. *Psychology and Ageing*, 15(2): 187-224.
- Reil-Held, A. (2006) Crowding out or crowding in? Public and Private Transfers in Germany. *European Journal of Population*, 22:263-280.
- Rogerson, P. A., Burr, J.A. & Lin, G. (1997) Changes in geographic proximity between parents and their adult children. *International Journal of Population Geography*, 3: 121-136.
- Schmid, T., Brandt, M. & Haberkern, K. (2012) Gendered support to older parents. Do welfare states matter? *European Journal of Ageing*, 9(1): 1-22.
- Silverstein, M. (1995) Stability and change in temporal distance between the elderly and their children. *Demography*, 32(1): 29-45.

